

HUKUKUN BİRLEŞTİRİLMESİNDE İSKANDINAV DENEMESİ

Dr. Ergün ÖZSUNAY

Medenî Hukuk ve Karşılaştırmalı Medenî
Hukuk Profesörü

İÇİNDEKİLER

I. Genel olarak; II. İskandinav hukuki işbirliğini kolaylaştıran etkenler: 1. Siyasal etkenler; 2. İskandinav hukukçularının çabaları; 3. Hukuk kültüründeki yakınlık; III. «Hukukun birleştirilmesi»yle izlenen amaçlar; IV. «Hukukun birleştirilmesinde belli başlı dönemler ve birleştirilen hukuk alanları: 1. 19. yüzyılın sonlarından II. Dünya Savaşına kadar uzanan dönemde birleştirilen hukuk alanları: a) İlk atılımlar; b) Sözleşmeler hukuku alanında; c) Ticaret ve sigorta hukuku alanlarında; d) Aile hukuku alanında; e) Kanunlar çatışmasına ilişkin kuralların birleştirilmesi; 2. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem: a) Birleştirilmesi saptanan hukuk alanları; b) Birleştirilmesi başarılan hukuk alanları: aa — Vatandaşlık hukuku; bb — Aile hukuku alanında; cc — Yazar (telif) hukuku alanında; dd — Marka ve patent hukuku alanlarında; ee — Haksız rekabet hukuku alanında; ff — Ortaklıklar hukuku alanında; gg — Sözleşmeler hukuku alanındaki birleştirmelerin yenilenmesi; hh — Haksız fiiller hukuku; ii — Başka birleştirmeler; V. Hukukun birleştirilmesine ilişkin mekanizma: 1. Nordik Konsey; 2. Hukukun birleştirilmesinde yöntem; 3. Yeni gelişmeler; VI. İskandinav denemesinin değerlendirilmesi: 1. Başarılar a) Birleştirmenin kapsam olarak sınırlı kalışı; b) Uygulamadaki güçlükler; c) Yüksek mahkemelerin verdikleri kararların yayınlanması; d) Meslek kuruluşlarının rolü; d) Hukuk ilminin etkisi 2. İskandinav hukuki işbirliğinde duraklama ve bunalm.

I. Genel olarak

İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda'dan oluşan ülkeler grubuna *İskandinav ülkeleri* adı verilir. Coğrafi durumları bakımından Danimarka ve İzlanda'nın, İskandinavya'da bulunmalarına rağmen, bu ülkelerin de İskandinav ülkeleri arasında sayılması bir alışkanlık haline gelmiştir. Bazen, tüm İskandinav ülkelerinin, «*nordik ülkeler*» adı ile de anıldıkları görülmekte ve *nordik ülkeler* ile *İskandinav ülkeleri* eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (1).

«Hukukun bölgesel birleştirilmesi» bakımından, İskandinav ülkeleri arasındaki hukukî işbirliği ve sözü geçen ülkelerde hukukların uyumlaştırılması, denkleştirilmesi ve birleştirilmesine ilişkin çabalar, «karşılaştırılmalı hukuk» ilminde ilgi ve heyecanla karşılanmıştır. İskandinav denemesinin başarıları, «hukukun birleştirilmesi»ne ilişkin sayısız engellerin aşılabileceğini göstermesi bakımından ilginç sonuçlar ortaya koymuş; «hukukun birleştirilmesi»nin hangi koşullar altında gerçekleşebileceğini göstermesi bakımından da karşılaştırmalı hukuk araştırmacısı için, hayallerden ve varsayımlardan arınmış, gerçekçi bir ders teşkil etmiştir.

II. İskandinav hukukî işbirliğini kolaylaştıran etkenler

I. Siyasal etkenler

İskandinav ülkelerinin uzun yıllar sürmüş bulunan siyasal birliği, bu ülkelerde hukukî işbirliği üzerinde çok etkin bir rol oynamıştır. *Danimarka* ile *Norveç* arasında yüzyıllar süren siyasal birlik, 1814 yılında sona ermiş bulunuyordu (2). Bu birliğin yerine,

(1) *Zweigert/Kötz*, Bd. I, sh. 340.

(2) Bu birlik sırasında iki ülkede tek-biçim V. Christian Kanunları çıkarılmıştı. (1683 tarihli Danimarka Kanunu ve 1687 tarihli Norveç Kanunu). Bkz. *Schnitzer*, Bd. I, sh. 344 vd.; *Hellner*, *Am. J. Comp. L.*, 16, 89:

Norveç ve İsveç arasındaki birlik geçmişti. Bu arada, yine yüzyıllar boyu süregelen *Finlandiya/İsveç* birliği de, 1809'da son bulmuştu. İsveç'in, Rusya'ya yenilmesi üzerine, Finlandiya, oldukça özerk, ama Rusya'ya bağlı bir Büyük Dükalık durumuna dönüşmüştü. Bundan dolayı da, Finlandiya, bağımsız bir ülke olmaması nedeniyle, I. Dünya Savaşı'ndan önceki İskandinav hukukî işbirliğine katılamamış ve katkıda bulunamamıştır (3).

2. İskandinav hukukçularının çabaları

İskandinav hukukî işbirliğinin kurulması ve geliştirilmesinde İskandinav hukukçularının da önemli katkıları olmuştur. Hukukî işbirliği; «*İskandinav Hukukçuları Toplantıları*» (Nordiska Juristmötén) ile ortaya atılmış, desteklenmiş ve geliştirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarından bu yana yapılmakta olan bu toplantıların ilki, 1872 tarihinde *Kopenhag*'da düzenlenmişti. Bu toplantıya ilişkin «çağrı» da, İskandinav hukukî kavram ve müesseselerinin ortak kökenleri üzerinde durulmuş ve İskandinav ülkelerinde «hukuk reformu» nun zorunlu hale geldiği belirtilmiştir.

İskandinav hukukçuları arasında büyük bir ilgi ve heyecanla karşılanan bu toplantılarda, «Nordik» ülkelerde hukukun birleştirilmesine ilişkin fikirler geliştirilmiş, İskandinavya'da ulusal hukukların uyumlaştırılmasını, denkleştirilmesini ve giderek birleştirilmesini sağlayacak ilginç öneriler ortaya atılmış ve ortak mevzuatın hazırlanmasıyla görevlendirilen özel komiteler kurulmuştur (4).

3. Hukuk kültüründeki yakınlık

İskandinav ülkeleri arasında hukukî işbirliğini sağlayan ve kolaylaştıran başka bir etken de, dil ve kültür yakınlığı ile ortak hukuk geleneğinin varlığıdır.

(3) Schnitzer, Bd. I, sh. 247.

(4) Günümüzde, tek-biçim kanun tasarıları artık başka makam ve örgütler tarafından yapılmaktadır. «İskandinav Hukukçuları Toplantıları»nın bu alanda etkenliğini yitirdiği söylenebilir. Bugün bu toplantılar, sadece önerilerde bulunmakta ve birleştirilmesi gereken hukuk alanlarına ilişkin düşüncelerini açıklamakla yetinmektedirler. Ekz. Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 89.

III. «Hukukun birleştirilmesi»yle izlenen amaçlar

İskandinav ülkelerinde hukukun birleştirilmesi özellikle Medeni Hukuk ve Ticaret Hukuku alanlarında gerçekleştirilmiştir. Hukukun birleştirilmesiyle, ortak hukuk görüşünün güçlendirilmesi ve kültürel bağlılığın sağlamlaştırılması yanında, özellikle ticaret ilişkileri bakımından çeşitli pratik gereksinmelerin giderilmesi amaçları da izlenmiştir (5).

IV. «Hukukun birleştirilmesi»nde belli başlı dönemler ve birleştirilen hukuk alanları

İskandinav ülkelerinde «hukukun birleştirilmesi» bakımından başlıca iki dönem ayırt edilebilir :

1. 19. yüzyılın sonlarından II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan dönem;

2. II. Dünya Savaşından sonraki dönem.

1. 19. yüzyılın sonlarından II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan dönemde birleştirilen hukuk alanları

a) *İlk atılımlar*: 19. yüzyılın ortalarında İskandinav hukuki işbirliği çok yüksek bir düzeye ulaşmış bulunuyordu.

İlk aşamalarda, hukukun birleştirilmesine, ortak hukuk kurallarına en fazla gereksinme bulunan ticaret hukuku alanında başlandı. İlk olarak, 1880'de «*poliçe hakkında kanun*» kabul edildi. Daha sonra, yine 19. yüzyılın sonlarında, *ticari markalara, ticaret siciline, ticaret ünvanına, ticari temsil ilişkilerine* ilişkin düzenlemelere girişildi. Bu alanlardaki hukuk kuralları birleştirildi. Bu başarıları, 1891-1893 tarihlerinde, *deniz hukukuna ilişkin birleştirilmiş hukukun* vücuda getirilmesi izledi.

1897-1898 yıllarında *İsveç ve Norveç'te, çekler hakkında tek-bicim kanun* çıkarıldı (6).

(5) Hellner, Methoden der Rechtsvereinheitlichung, Referat zur «Tagung für Rechtsverleichung», Hamburg, 1973, sh. 1 (teksir).

(6) Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 90.

Daha sonra, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin ortak hukuk kuralları ise, 1894'de *İsveç*'te ve 1898 yılında da *Danimarka*'da kabul edildi (7).

1899 yılında, *Danimarka*'lı ilim adamı Prof. *Julius Lassen*, *Özel Hukuk için genel bir kanun* hazırlanmasını ve bu amaçla da, *Alman Medenî Kanunu*'na benzeyen, ama *İskandinav* hukuk anlayışını yansıtan bir kanun vücuda getirilmesini önerdi. *Lassen*'in önerisi, *İsveç*'de benimsendi ise de, sözleşmeler hukukunun önemli konularında kısmî birleştirmeler yapmak düşüncesi daha ağır bastığından, bir süre sonra bu fikirden vazgeçildi. Ancak *Lassen*'in ortaya attığı düşünceler ve öneriler, çeşitli alanlarda hukuk kurallarının birleştirilmesinde yine de etkin bir rol oynadı. *Alman Medenî Kanunu* ile 1893 tarihli İngiliz «*Sale of Goods Act*» den esinlenen, «taşınırlara ilişkin satış sözleşmeleri hakkında bir kanun» vücuda getirildi. Bu kanun, 1905'de *İsveç*, 1906'da *Danimarka* ve 1907'de de *Norveç* tarafından kabul edildi (8).

b) *Sözleşmeler hukuku alanında*: Birleştirilen hukuk kuralları dizisine bundan sonra, «sözleşmeler hakkında kanun» (sözleşmenin kurulması, temsil yetkisi, sözleşmelerin hükümsüzlüğü) eklendi. Bu kanun, 1915'de *İsveç*, 1917'de *Danimarka*, 1918'de *Norveç* ve 1929'da *Finlandiya* tarafından kabul edildi. Sözleşmelere ilişkin hukuk kurallarının birleştirilmesinde, özellikle öğretici büyük katkıda bulundu.

c) *Ticaret ve sigorta hukuku alanlarında*: Bu arada, ticaret hukukunun diğer alanlarında da, hukukun birleştirilmesi çabaları sürdürülmekteydi. Birleştirilmiş hukuk kuralları dizisini *ticarî temsil ve taksitle satış sözleşmelerine* ilişkin tek biçim kanunlar izledi. Bunlardan, *ticaret sözleşmeleri hakkında kanun*, 1914'de *İsveç*, 1916'da *Norveç* ve 1917 yılında da *Danimarka* tarafından kabul edildi. *Taksitle satış sözleşmelerine ilişkin kanun* ise, *İsveç* tarafından 1915'de, *Norveç* tarafından 1916'da ve *Danimarka* tarafından da 1917 yılında kabul edildi.

Bu kanunlardan sonra, *sigorta sözleşmesine ilişkin hukuk kuralları* ile, *bonolar hakkındaki kuralların* birleştirilmesi gerçekleştirildi. Sigorta sözleşmesi hakkında kanun, *İsveç* tarafından 1927'de, *Danimarka* ve *Norveç* tarafından 1930'da, *Finlandiya* tarafından da

(7) Bu düzenleme *Norveç* tarafından kabul edilmedi. Ekz. **Hellner**, *Am. J. Comp. L.* 16, 90.

(8) **Philipps**, sh. 109; **Hellner**, *Am. J. Comp. L.* 16, 90.

1933 yılında kabul edildi. Bonolar hakkındaki tek biçim kanunun kabulü de kısa bir süre içinde gerçekleşti: Bu kanunu, İsveç 1936 yılında, Danimarka 1938'de, Norveç 1939'da, Finlandiya ise 1947 yılında kabul etti (9).

d) *Aile hukuku alanında:* Yüzyılımızın ilk çeyreği içinde, Nordik ülkelerde aile hukukunun birleştirilmesine ilişkin yoğun çabalar göze çarpmaktaydı. Bu alanda, birbirleriyle sürekli olarak bağlantı durumunda bulunan çeşitli ulusal komiteler, Nordik ülkeler için tekbiçim bir aile hukukunun vücuda getirilmesi konusunda durmaksızın çalışıyorlardı. Bu çabalar sonucunda, *evlenme, evlât edinme, çocukların bakımı ve gözetimi* alanlarında tek-biçim kanunlar hazırlanmış; bunları da *miras hukuku* (özellikle vasiyetnameler) üzerine birleştirilmiş hukuk kuralları izlemiştir. Ne var ki, bu alanda birleştirme çabaları, «*sözleşmeler hukuku*» alanında olduğu üzere büyük bir başarı sağlayamamış; sonuç olarak, temel düşüncede ve genel ilkelerde birbirine benzeyen, ama ayrıntıda farklılıklar gösteren bir mevzuat ortaya çıkmıştır (10).

e) *Kanunlar çatışmasına ilişkin kuralların birleştirilmesi :*

Hukukun birleştirilmesi gereğinin en fazla duyulduğu alanlardan biri de, «*kanunlar çatışmasına ilişkin kurallar*» olduğundan, 1926-1936 yılları arasında, beş ayrı antlaşma ile, bu alandaki hukuk kuralları da birleştirilmiştir.

Kanunlar çatışmasına ilişkin kuralların birleştirilmesini gerçekleştiren antlaşmalar şunlardır (11) :

- Evlenme, evlât edinme ve vesayet hakkında 6 Şubat 1931 tarihli antlaşma;
- Nafakanın icra yoluyla tahsili hakkında 10 Şubat 1931 tarihli antlaşma;
- Hukuk mahkemeleri tarafından verilen hükümlerin tanınması ve yerine getirilmesi hakkında 16 Mart 1932 tarihli antlaşma ve

(9) Hellner, Am.J. Comp. L., 16, 91; Philipps, sh. 109/110.

(10) Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 92.

(11) Philipps, sh. 109/110.

— Miras, vasiyet ve tereke ile ilgili sorunlar hakkında 19 Kasım 1934 tarihli antlaşma.

II. Dünya Savaşı ile birlikte, İskandinav ülkelerinde, hukukun birleştirilmesine ilişkin çalışmalar tümüyle sona ermiştir.

2. II. Dünya Savaşından sonraki dönem

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, hukukun birleştirilmesi çalışmalarına daha büyük bir hızla başlandı.

a) *Birleştirilmesi saptanan hukuk alanları :*

İskandinav adalet bakanlarının 1946 yılında yaptıkları toplantıda, «hukukun birleştirilmesi» için aşağıdaki alanlarda faaliyette bulunulması kararlaştırılmıştı: *haksız fiiller hukuku* (devletin ve belediyelerin sorumluluğunu da kapsamak üzere); *taksitli satış sözleşmeleri*; *patent hukuku*; *yazar hakkına* (telif hukuku, copyright) *ilişkin sorunlar*; *iflâsla ilgili sorunlar*; *ceza hukukunun bazı alanları* ve *vatandaşlığın kazanılması*.

Sonradan, «birleştirilecek hukuk» alanları arasına, adalet bakanlarının girişimleri ve diğer bazı örgütlerin istemleriyle «*aile hukuku*» alanı da eklendi (12).

b) *Birleştirilmesi başarılan hukuk alanları .*

II. Dünya Savaşından sonra, «hukukun birleştirilmesi» uğraşında aşağıdaki başarılar elde edilmiştir :

aa — *Vatandaşlık hukuku :*

İlk olarak, 1946'larda, *vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin kuralların* birleştirilmesine başlandı. Bu alanda yapılan çalışmalar *Danimarka, Norveç ve İsveç*'de vatandaşlığa ilişkin mevzuatın birleştirilmesiyle sonuçlandı.

bb — *Aile hukuku alanında :*

Daha sonra, *aile hukuku alanında* da, hukukların birleştirilmesine ilişkin yoğun çalışmalara girişildi. Ne var ki, bu alanda, ancak

(12) Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 92. Ayrıca bkz. Ekeberg, Unidroit 1926/46, Rome 1954, sh. 329 vd.; Sydow, Unidroit 1947/52, Rome 1954, sh. 486 vd. Falk, Unidroit 1957, Rome 1958, sh. 260 vd.; Unidroit 1958, Rome 1959, sh. 147 vd.

soyadına, evlât edinmeye ve evlilik dışı çocuklarda babalığın saptanmasına ilişkin hususlarda birleştirilmiş hukuk kuralları konulabildi. Özellikle, evlilik dışı çocukların hukukî durumlarına ilişkin kuralların birleştirilmesi çabalarının pek başarılı olmadığı görülmüyordu. Bu da, *Danimarka* ve *Norveç* hukuklarındaki çözümün, *Finlandiya* ve *İsveç* hukuklarından farklı olmasından ileri geliyordu (13).

Bu arada, İskandinav ülkelerinde evlilik dışı çocukların hukukî durumlarının iyileştirilmesine yönelik önemli gelişimler olmuştur. *Norveç*'te, 21 Aralık 1956 tarihli bir Kanun'la, evlilik içi ve evlilik dışı çocuklar arasındaki ayırım sona erdirilirken; 18 Mayıs 1960 tarihli *Danimarka* Kanunu ile de, çocuklara ilişkin haklar bakımından, bu ayırımdan tamamen vazgeçilmiştir (14). *İsveç* hukuku ise, evlilik dışı çocukların hukukî durumlarının iyileştirilmesi sorununda daha değişik bir tutum almış bulunuyordu: *İsveç*'te, 10 Temmuz 1949 tarihli Kanun, ana babaya evlilik içi çocuklar gibi, evlilik dışı çocuklar bakımından da, aynı bakım ve gözetim mükellefiyetini öngörmüştü.

Öte yandan, evlilik birliğinin boşanma ile sona erdirilmesi konusunda da, yeni çözümler koyma gereksinmesi, İskandinav kanun koyucularını köklü düzenlemeler yapmaya zorluyordu. Bu nedendir ki, 1963 yılında *Danimarka*'da, boşanmanın malî sonuçlarına ilişkin bir kanun kabul edilmişti. Ancak, İskandinav ülkeleri arasında karı koca mal rejimleri ve miras hukuku alanında öteden beri süre gelen görüş ayrılıkları, bu alanlardaki hukuk kurallarının birleştirilmesini geniş ölçüde önlemekteydi (15).

(13) *Danimarka* ve *Norveç* hukuklarına göre evlilik dışı çocuk, babasının ve onun ailesinin mirasçısı olabildiği halde; *Finlandiya* ve *İsveç* hukuklarında sadece anasının ve onun ailesinin mirasçısı olabilmektedir. *İsveç*'te, 1954 yılında, yalnız İskandinav hukukunun birleştirilmesi amacıyla değil, fakat evlilik dışı çocukların hukukî durumlarının iyileştirilmesi düşüncesiyle, *Danimarka/Norveç* çözümünün benimsenmesi önerilmişse de, bu öneri, sağ kalan eşin haklarına ilişkin nedenlerden dolayı sert tepkilerle karşılaşmıştır. Ancak bu tepkiler, bazı yararlı sonuçlar doğurmuş ve 1956 yılında karı-koca mal rejimi alanında reform tasarıları hazırlamakla görevlendirilen İskandinav Komisyonundan, karı-koca mal rejimlerine ilişkin olarak miras hukuku alanında da gerekli değişikliklerin yapılması istenmiştir. Komisyon, çalışma raporlarını 1960'larda yayınlamış bulunmaktadır. Bkz. Sussman, Spouses and Their Property under Swedish Law, Am. J. Comp. L. 12 (1963), sh. 553 vd.

(14) Krause, Am. J. Comp. L. 15, 727.

(15) Hellner, Am. J. Comp. L. 10, 96.

cc — *Yazar (telif) hukuku alanında :*

Aile hukukunda hukukun birleştirilmesi bakımından önemli güçlüklerin üstesinden gelmeye çalışan birleştirme çabaları, *yazar hukuku* (telif hukuku, copyright) alanında büyük başarılar kazanmaktaydı. Hukukun birleştirilmesinin zorunlu olduğu bu alanda, tek biçim kanunlar birbirini izliyordu. 1960 yılında *İsveç*, 1961 yılında da *Danimarka*, *Finlandiya* ve *Norveç* bu alandaki hukuklarını birleştirmiş bulunuyorlardı.

dd — *Marka ve patent hukuku alanlarında :*

Yazar hukuku gibi, pratik gereksinmelerin hukukların birleştirilmesini gerekli kıldığı *marka ve patent hukuku alanlarında* da, yoğun «birleştirme» çalışmaları yapılmıyordu. Bu çabalar, 1959 yılında *Danimarka*'da, 1960'da *İsveç*'te, 1961'de *Norveç*'te ve 1964'te de *Finlandiya*'da, *ticaret markalarına* ilişkin düzenlemelerin birleştirilmesiyle sonuçlandı. Uzun tartışmalardan ve sayısız güçlüklerin giderilmesinden sonra, 1967 yılında, *patent hukuku alanında* da, hukukun birleştirilmesi gerçekleştirilebildi.

ee — *Haksız rekabet hukuku alanında :*

Haksız rekabet hukukunda da, birleştirme çalışmaları ciddi zorluklarla karşı karşıya bulunuyordu. Bu alanda çalışmalar yapan komitelerin, 1966-67 yıllarında, birbirine çok benzeyen, ama birbirinin aynı olmayan çeşitli kanun tasarıları önerdiği göze çarpmaktaydı. Haksız rekabet hukukunda, İskandinav ülkeleri arasında dikkati çeken belli başlı ayrılık, *Danimarka*, *Finlandiya* ve *Norveç*'te, özel hükümlerle düzenleme görmeyen tüm haksız rekabet durumları için *genel bir hükmün* bulunmasına karşılık, *İsveç*'te böyle bir «*genel kural*»ın bulunmayışı idi. Bu durum, çeşitli tartışmalara yol açmış ve sonuçta, komşu hukuklardakine benzer «genel bir hükmün» *İsveç*'te de kabulü ile, bu tartışmalar sonuca bağlanmıştı (16).

ff — *Ortaklıklar hukuku alanında :*

Hukukun birleştirilmesi için çabaların yoğunlaştırıldığı başka bir alan da, *ortaklıklar (şirketler) hukuku alanı* idi. 1960'larda, *Batı*

(16) Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 96/97.

Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi, *İskandinav ülkelerinde* de ortaklıklar hukukunun yenilenmesi gereği üzerinde tartışılıyordu. 1961 yılında ilk somut çalışmalara başlandığında, *İskandinav ülkelerinde* ortaklıklar hukukunun durumu şu özellikleri göstermekteydi: *Finlandiya*'da 1895 tarihli eski bir kanun yürürlükte bulunuyordu; ancak ortaklıklar hukukunun yeni sorunlarına cevap veremeyen bu düzenlemenin yenilenmesi artık bir zorunluluk durumuna gelmişti. *İsveç*'te, 1944 tarihli bir Kanun'un yürürlükte bulunmasına karşın, orada da, bu düzenlemenin yenilenmesi ve yalınlaştırılmasına ilişkin güçlü bir istek göze çarpıyordu. *Norveç*'te, 1957 tarihli yeni bir kanun yürürlükteydi. *Danimarka*'da ise, 1957 yılından bu yana yeni bir ortaklıklar kanunu tasarısı üzerinde çalışılmaktaydı. Bu bakımdan, 1961 yılında, *İskandinav ortaklıklar hukukunun* birleştirilmesine başlandığında, *Danimarka*, tamamlamış bulunduğu yeni tasarısında, diğer *İskandinav ülkelerinin* isteklerine göre değişiklikler yapmaya pek istekli görünmüyordu. Bundan dolayı, *Danimarka* tasarısı 1964 yılında, bir raporla birlikte yayınlanmış, ancak *İskandinav birleştirme* akımını engellemek düşüncesiyle, *Danimarka* hükümeti, bu tasarıyı parlamentoya sunmamaya karar vermişti. Böylece de, *Danimarka*'nın bu yumuşak tutumu üzerine, ortaklıklar hukuku alanında hukukun birleştirilmesi işine büyük bir hızla başlanabilinmiştir (17).

gg — *Sözleşmeler hukuku alanındaki birleştirmelerin yenilenmesi :*

Daha önce de belirtildiği gibi, *İskandinavya*'da, sözleşmeler hukuku alanında oldukça eski tarihlerde ortak hukuk kuralları konulmuş bulunuyordu. II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, bu kuralların bir bölümünü oluşturan *taksitli satış sözleşmelerine* ilişkin düzenlemede, gözden geçirme ve yenileme gereksinmesi giderek bir zorunluluk durumuna dönüşüyor. Bu nedenle de, 1953 ve 1954 yıllarında tüm *İskandinav ülkelerinde*, taksitle satış sözleşmelerine ilişkin kanunlar gözden geçirilmiş, aksayan yönlerin giderilmesine çalışılmış ve alıcıya daha iyi bir koruma sağlayan yeni çözümler getirilmiştir (18).

(17) *Hellner*, Am. J. Comp. L. 16, 97'de, ortaklıklar hukukunun birleştirilmesi konusunda, ana noktalarda uyuşmanın zor olmayacağını, ancak ayrıntıda, bazı önemli güçlüklerin aşılması gerektiğini belirtiyor.

(18) Yenileme gereksinmesi sözleşmeler hukukunun diğer alanla-

hh — Haksız fiiller hukuku :

Daha 1946'larda, «gözden geçirilme» ve «yenilenme» gereksinmesinin ortaya çıktığı başka bir hukuk alanı da, «haksız fiiller hukuku» idi. İskandinav ülkelerinin hiç birinde, haksız fiillerin genel hükümleri kanunlaştırılmış bulunmadığından, hukukun bu bölümünün kanunlaştırılmasına ve yenilenmesine karar verilmesi, önemli bir yenilik sayılıyordu.

Haksız fiiller hukuku alanındaki reformun gerçekleştirilebilmesi için, uzmanlar ilk olarak, reformun temel ilkelerini saptamaya çalışmışlardır. Bundan sonra, 1952 yılında her ülkede kurulan iki komisyondan biri, *devletin ve belediyelerin sorumluluğuna* ilişkin düzenlemenin; ikincisi de, *motorlu taşıt araçlarının sebep oldukları kazalardan dolayı sorumluluk ve sigortaya ilişkin mevzuatın* hazırlanmasıyla görevlendirildiler. Reform çalışmalarına bir süre sonra, «sigortacının halefiyet hakkı» na ilişkin sorunlar da eklendi. Komisyonların, 1957/58 yıllarında her üç konuda sundukları raporlardan sonra, kurulan yeni komisyonlara, haksız fiiller hukukunun genel bölümüne ilişkin sorumluluk durumlarında da (özellikle çocukların ve çalışma yardımcılarının fiillerinden dolayı sorumluluğu da kapsamak üzere) reformcu kanun tasarıları hazırlama görevi verildi. Komisyonlar, yoğun çalışmalardan sonra, istenilen tasarıları hazırlayıp, kısa bir süre içinde raporlarını sundular (19).

Ne var ki, tüm reform çalışmaları beklenen sonucu veremedi. *Motorlu taşıt araçlarında sorumluluk sigortasına* ilişkin kanunlar *Finlandiya'da* 1959'da, *Norveç'te* ise, 1961 yılında çıkarılabildi. Buna karşı, *çocukların ve çalışma yardımcılarının (müstahdemlerin) fiillerinden dolayı sorumluluk ile devlet ve belediyelerin sorumluluğuna ilişkin tasarılar* ancak 1968'lerde *Norveç'te* parlamentoya sunulabildi (20).

rında da belirmiş bulunuyordu. Hellner, 1968 yılında yayınladığı bir araştırmasında (Am. J. Comp. L. 16, 97/98), bu alanlarda da bazı çalışmalar yapıldığına değiniyor.

(19) Bkz. Ussing, *The Scandinavian Law of Torts*, Am. J. Comp. L. 1 (1952), sh. 359 vd. Bu komisyonlar, 1968'lerde, haksız fiil sonucunda bir kimsenin ölmesi durumunda, giderilmesi gereken zararlarla; sürekli iş-göremezlik durumunda zararın saptanmasına ilişkin tasarılar üzerinde çalışmaktaydılar. Bkz. Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 98. Ayrıca Jørgensen, Am. J. Comp. L. 18, 39 vd. özellikle 49 vd.

(20) Aynı tarihlerde, bu konulara ilişkin bir tasarıların *İsveç'te* de parlamentoya sunulması beklenmekteydi. Bkz. Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 98. Ayrıca Gomard, Am. J. Comp. L. 18, 80 vd.; Krause, Am. J. Comp. L. 18, 58 vd.

ii — *Başka birleştirmeler :*

Bu gelişmeler olurken, 1 Eylül 1964 tarihinde, «*Uluslararası Satış Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Kanun*», *Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te yürürlüğe girmiştir (21).*

Bu arada *ceza hukuku alanında* ise, hukukun birleştirilmesine ilişkin çalışmaların büyük bir başarı ile sonuçlandığı belirtilmelidir (22).

V. Hukukun birleştirilmesine ilişkin mekanizma

Günümüzde İskandinav hukukî işbirliğine ve hukukun birleştirilmesine ilişkin mekanizma, 1962 tarihli *Helsinki Antlaşması* ile düzenlenmiştir (23).

1. Nordik Konsey

Hukukî işbirliğini sağlayan çeşitli organlar içinde özellikle *Nordik Konsey* (Nordische Rat, Nordic Council) büyük bir önem taşır. *Nordik Konsey*, İskandinav parlamentoları ve hükümetleri arasında işbirliği yapmak ve işbirliğini sürdürmek amacıyla vücuda getirilmiş bir kuruluştur (24).

(21) Bu Kanun, 1951 yılında La Haye'de Devletler Hususi Hukukuna ilişkin 7. Konferans'ta görüşülen ve 1956 yılında yapılan 8. Konferans'ta kabul edilen «Uluslararası Satışlarda Uygulanacak Kanun Hakkında Sözleşme» nin, İskandinav ülkelerince benimsenmesinden ibarettir. Bkz. Lando, Nordic Uniform Act on the Law Applicable to International Sales of Goods, Am. J. Comp. L. 15, 806/809.

(22) Nordik ülkelerde hukukların birleştirilmesine ilişkin işbirliği özellikle, *ceza hukuku alanında* verimli olmuştur. Şöyle ki, İskandinav ülkeleri arasında yapılan ve 1962'den itibaren ulusal ceza kanunlarında da yer alan bir sözleşmeye göre, bu ülkelerden birinin mahkemesi tarafından verilen *para cezaları*, diğer İskandinav ülkelerinde infaz edilebilmektedir. Bunun gibi, bir İskandinav ülkesinin yurttaşı hakkında, başka bir İskandinav ülkesinde verilen *hapis cezasının infazı* için de, o kimse kendi ülkesine iade olunabilmektedir. Bu durum, Nordik ülkelerin birbirlerinin adalet sistemine ve infaz hukuklarına ne derece güven duyduklarını gösteren ilginç örneklerden biridir. Bkz. Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 93.

(23) Bu antlaşma Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç'te, 1. Temmuz 1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. Philipps sh. 110; Hellner, Am. J. Comp. L. 16, 92.

(24) Nordik Konseyin bir üyesi ya da bir hükümet, bir kanun öne-

2. Hukukun birleştirilmesinde yöntem

Hukukun birleştirilmesinde genel olarak aşağıdaki yöntem izlenir: a) Eğer *İskandinav Adalet Bakanları*, belli bir alanda hukukun birleştirilmesine karar vermiş bulunuyorlarsa, bu kararın gerçekleştirilmesi için, her İskandinav ülkesinde «*Ulusal Komisyonlar*» kurulur.

b) Bu komisyonlar çalışmalara başlarlar ve birleştirilmesi istenilen hukuk alanını derinlemesine ele alırlar. Genel olarak, İskandinav ulusal komisyonları birbirleriyle temas eder ve işbirliği yaparlar. Temaslar, yazılı ya da sözlü olarak yapılır. Çalışmaları sırasında, komisyonlar çok kez bir araya gelirler. Hazırlanan tasarılar üzerinde enine, boyuna tartışmalar açılır. Komisyonların işbirliği yapmalarının amacı, birbirine denk ve benzer kanun metinleri vücuda getirilmesini sağlamaktır.

c) Çalışmalar tamamlandıktan sonra, her komisyon, hazırladığı *kanun tasarısı* ile birlikte *raporunu* bağlı olduğu ülkenin Adalet Bakanlığına sunar. Rapor, tasarı ile birlikte *diğer bakanlıklara* da dağıtılır ve onların da görüşü istenir. Bundan sonra, komisyonun raporu ve hazırladığı tasarı üzerinde Adalet Bakanlığı da bir çalışma yapar.

d) Daha sonra, *diğer İskandinav ülkeleri ile temaslara* başlanır. Bu görüşmelere, bu kez Bakanlıkların memurları da katılırlar. Tüm bu görüşme ve danışmalar sonucunda, tek biçim bir kanun tasarısı vücuda getirilmesine çalışılır.

e) Bundan sonra, her İskandinav ülkesinde, tek-biçim kanun tasarısı, *hükümet önerisi* olarak parlamentoya sunulur. Bu konuda, her ülke bağımsızca hareket eder. Bununla beraber, hükümet tasarılarının ulusal parlamentolara aynı anda sunulmasının bir gelenek halini aldığı söylenebilir.

risinde bulunabilir. Böyle bir öneri, önce, Nordik Konsey Hukuk Komitesi tarafından ele alınır. Hukuk Komitesi, İskandinav ülkelerinin parlamentolarındaki üyelerden oluşur. Bu üyelerin, hukukçu olmaları zorunlu değildir. Herhangi bir öneri Nordik Konseyce olumlu görülürse, İskandinav ülkelerine, bu alanda kanun tasarıları hazırlanması için tavsiyelerde bulunabilir. Nordik Konsey Hukuk Komitesi, Konsey toplantıları sırasında, İskandinav Adalet Bakanları toplandığı zaman, düzenli bir şekilde toplanır. Çok kez, ortak toplantılar da yapılır. Bkz. Hellner, Am. J. Comp. L. 16. 94/95.

f) Parlamento'ya sunulan tasarı, önce her *parlamentonun hukuk komisyonu* tarafından incelenir. Her ulusal parlamento hukuk komisyonu, birleştirilmiş tasarıya ilişkin görüşü hakkında diğerlerine bilgi verir. Daha sonra tasarı ulusal parlamentolarda görüşülür ve kabul edilirse, kanunlaşır. Böylece de, tekbiçim tasarının her İskandinav ülkesi parlamentosu tarafından kabulü ile, o alandaki hukuk da birleştirilmiş olur.

3. Yeni gelişmeler

Genel olarak, hukukun birleştirilmesinde izlenen mekanizma bu olmakla beraber, son yıllarda bu modelden bazı ayrılmalar olduğu göze çarpmaktadır. Bazen, bir İskandinav ülkesi, belli bir alanda, diğer ülkelerle işbirliği yapmaksızın, bir kanun tasarısı hazırlayıp, bunu kendi yasama organında kanunlaştırmaktadır. Bu kanunun iyi bir örnek olması durumunda, diğer İskandinav ülkeleri de, onu aynen benimseyerek ya da örnek alarak, aynı alanda kendi kanunlarını hazırlamaktadırlar. Böylece de, her ülkede birbirine benzer ve denk kanunların vücuda getirilmesi ile, bir alandaki hukuk, başka bir yöntemle birleştirilmiş olmaktadır (25).

VI. İskandinav denemesinin değerlendirilmesi

1. Başarılar

Hukukun birleştirilmesi konusunda, İskandinav hukukî işbirliği genel olarak en başarılı denemelerden biri olarak anılmaktadır (26). Bu görüş doğru olmakla beraber, İskandinav denemesinin bazı aksayan yönlerine de dikkati çekmek yerinde olur.

a) *Birleştirmenin kapsam olarak sınırlı kalışı*: İlk olarak, hukukun birleştirilmesinde önemli başarılar sağlanmışsa da, *birleştirme* ve hukukun *tekbiçim duruma getirilmesi* (uniformity) her alanda gerçekleştirilememiştir. Örneğin, *sözleşmeler hukuku* alanında, geniş ölçüde tekbiçimlilik sağlanabildiği halde, *aile hukuku*

(25) Hellner, Methoden der Rechtsvereinheitlichung. Referat zur «Tagung für Rechtsvergleichung», Hamburg, 1973. sh. 2-3 (teksir).

(26) Bazı Avrupalı hukukçular (özellikle Matteucci), İskandinav denemesinin, Avrupa hukukunun birleştirilmesi bakımından çok ilginç bir örnek teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bkz. Zweigert/Kötz, Bd. I, sh. 348.

alanında birleştirme çabaları pek az yol alabilmiştir. Bundan başka, sözleşmeler ile satım sözleşmelerine ilişkin kanunlar alanında tekbiçimlilik gerçekleştirilebildiği halde, aynı başarı sigorta sözleşmeleri alanında sağlanamamıştır.

Böylece, İskandinav ülkelerinde, birleştirme ve tekbiçimlilik hukukun çeşitli alanlarında, birbirinden değişik görünümde ve farklı ağırlıklarda ortaya çıkmıştır.

b) *Uygulamadaki güçlükler:* Bundan başka, hukukların birleştirildiği alanlarda da, ortak hukuk kurallarının uygulanmasında tekbiçimlilik bakımından çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. İskandinav ülkelerinde, tekbiçim uygulamayı sağlayacak ortak bir mahkemenin bulunmaması bu durumun başlıca nedeni olmuştur. Uygulamanın tekbiçimliliğini sağlamak amacıyla Nordik Konsey 1958 yılında İskandinav hükümetlerine, ortak İskandinav mevzuatının yorumunda ve kanunların uygulanmasında tekbiçimliliğin sağlanabilmesine yardımcı olmak amacıyla, her ülkede, özel bir mahkemenin kurulması tavsiyesinde bulunmuş ise de; bu öneri kabul edilmemiştir. Buna karşılık, ulusal mahkemelerin, ortak mevzuatı uyguladıkları sırada başvurabilecekleri, «uzmanlardan oluşan bir kurul»un vücuda getirilmesi önerilmiştir. Bu öneriye ilişkin görüşmeler sırasında Nordik Konsey Hukuk Komitesi, herbiri belli bir alanda uzmanlaşmış yedi kişilik bir uzmanlar grubuna «ortak mevzuat»ın uygulanmasına ilişkin sorunların incelenmesi ve engellerin açıklanması görevini vermiştir. Yapılan çalışmalar, İskandinav ülkeleri uygulamasında, hemen hemen her alanda çok önemsiz farkların bulunduğunu ortaya koymuştur. Gerçekten, her ülkede mahkemelerin, ortak mevzuatı, birbirine benzer biçimlerde uyguladığı saptanmıştır. Yüksek Mahkemeler, ortak mevzuatın uygulanmasında, diğer Nordik Yüksek Mahkemelerin kararlarını gözönünde bulundurmaya gelenegini geliştirmişlerdir. Mevzuatın tekbiçim duruma getirilmediği durumlarda dahi, diğer nordik ülkeler uygulamasını izlemek ve ondan esinlenmek uygulama için bir alışkanlık haline gelmiştir.

c) *Yüksek Mahkeme kararlarının yayınlanması :*

Üçüncü olarak, hukukî işbirliğinin pratik amaçlarını gerçekleştirebilmek üzere, 1959'dan bu yana tüm İskandinav Yüksek Mahkemeleri kararlarının yayınlanması için «Nordisk Domssamling» adını taşıyan bir kararlar dergisi çıkarılmıştır. Bu derlemede,

hem ortak mevzuatla ilgili kararlar; hem de, henüz birleştirilmemiş hukuk alanlarına ilişkin ulusal hukukların uygulanmasına ilişkin kararlar yayımlanmaktadır. Derleme, İskandinav ülkelerindeki tüm mahkemeler gönderilmektedir (27).

d) *Meslek kuruluşlarının rolü :*

Bundan başka, İskandinav ülkelerindeki çeşitli meslek kuruluşları da, *hukuk uygulamasına ilişkin tecrübeleri* birbirleri arasında alıp vermektedirler. Bilgi ve tecrübe alış verişinin yaygın olduğu alanlar içinde özellikle *sigorta hukuku* ve *maddî olmayan mallar hukuku* (Immaterialgüterrecht) anılmalıdır.

e) *Hukuk ilminin etkisi :*

İskandinav ülkelerinin birleştirilmiş, tek biçim hukukları ayrıca *İskandinav hukuk ilmi üzerinde de* etkili olmuştur. İskandinav hukuk ilmi, bir yandan İskandinav hukukî işbirliğinin gerçekleşmesine önemli katkılarda bulunurken; öte yandan da, tüm İskandinav ülkelerindeki hukuk uygulamasından geniş ölçüde yararlanmışır.

2. İskandinav hukukî işbirliğinde duraklama ve bunalım

Bununla beraber bir kaç yıldan beri, İskandinav hukuklarını birleştirme ve tekbiçim duruma getirme faaliyeti önemli bir duraksama ve bunalım geçirmektedir. Hukukun birleştirilmesine ilişkin yeni atılımlar yapılmasındaki güçlükler bir yana, birleştirilmiş ve tekbiçim duruma getirilmiş hukuk alanlarında bile, mevcut durumun sürdürülmesi oldukça güçleşmiştir. Bunalımın başlıca nedenleri şunlardır :

a) İlk olarak, son yıllarda «*kanun koyma faaliyeti*» nin, bir *hukuk politikası* ve *sosyal reformlar aracı durumuna* dönüştüğü belirtilmelidir. Örneğin, iktisadî politikaya, çevre korunmasına, tüketicinin korunmasına, kişiliğin korunmasına vb. konulara ilişkin sorunlar ön plâna çıkmıştır. Bu alanlarda, İskandinav ülkeleri arasında siyasal bir görüş birliği mevcut olmadığı gibi, söz konusu alanlarda belirli bir politikayı izleyen bir İskandinav ülkesi de, hukukî işbirliğinin sonuçlarını bekleme bakımından sabırsız-

lık göstermektedir. İskandinav hukuk birliğine öncelik tanıma eğilimi giderek zayıflamaktadır.

b) Bundan başka *Danimarka'nın Avrupa Ekonomik Topluluğuna* (AET) üye olması da İskandinav hukukî işbirliğini etkilemiştir. Danimarka artık AET çerçevesinde hukukun uyumlaştırılması ve denkleştirilmesi çalışmalarına katılmaktadır. Danimarka'nın, giderek İskandinav hukuk çevresinden ayrıldığı ve başka bir gelişim çizgisine yerleştiği göze çarpmaktadır.

c) Ayrıca, İskandinav hukukî işbirliğinde beliren bunalım, özellikle bir hukuk alanında, çok belirgin bir duruma ulaşmıştır: *Aile hukuku alanında*. Bu alanda görüş ayrılıkları, sanıldığından daha büyük bir görüntüde ortaya çıkmıştır. *İsveç'in*, evlenme, boşanma ve aile hukukunun diğer bölümlerinde çağdaş görüşleri ve modern hayat ilişkilerini yansıtan yeni bir kanun kabul etmesi bu alandaki İskandinav hukukî işbirliğini, hiç değilse geçici olarak, önemli bir ölçüde etkilemiş ve çalışmaların hızını kesmiştir. Diğer İskandinav ülkelerinin aile hukuku alanında *İsveç* modelini izleyip izlemeyeceği henüz belli değildir. Hukukun birleştirilmesindeki son bunalım şimdilik bu biçimde sürüp gitmektedir (28).

LİTERATUR

- David, R.* : Les grands systèmes de droit contemporains, 4. édition, Dalloz, Paris, 1964, No. 38, 40
- Ekeberg* : The Scandinavian Cooperation in the Field of Legislation, *Unidroit* 1926/46, Rome, 1954, sh. 320-339
- Falk* : La coopération scandinave sur le plan législative en 1957, *Unidroit* 1957, Rome, 1958, sh. 260-270
- Falk* : Nordic Cooperation in the Field of Legislation during 1958, *Unidroit* 1958, Rome, 1959, sh. 147-149

(28) **Hellner**, Methoden der Rechtsvereinheitlichung. Referat zur «Tagung für Rechtsvergleichung», Hamburg, 1973, sh. 3/5 (teksir).

- Gomard : The Compensation for Automobile Accidents in the Nordic Countries, *Am. J. Comp. L.* 18 (1970), sh. 80-107
- Hellner : Unification of Law in Scandinavia, *Am. J. Comp. L.* 16 (1968/69), sh. 88-106
- Jørgensen : The Decline and Fall of the Law of Torts, *Am. J. Comp. L.* 18 (1970), sh. 39-53
- Krause : Bastards Abroad - Foreign Approaches to Illegitimacy, *Am. J. Comp. L.* 15 (1966/67), sh. 726-751
- Krause : The Scandinavian Law of Torts - Theory and Practice in the Twentieth Century, *Am. J. Comp. L.* 18 (1970), sh. 58-79
- Lando : Nordic Uniform Act on the Law Applicable to International Sales of Goods, *Am. J. Comp. L.* 15 (1966/67), sh. 806-809
- Philipps : Ercheinungsformen und Methoden der Privatrechts - Vereinheitlichung, Frankfurt/M- Berlin, 1965, sh. 108 vd.
- Schnitzer : Vergleichende Rechtslehre, Bd. I, 2. Auflage, Basel, 1961, sh. 243-247
- Sussmann : Spouses and Their Property under Swedish Law, *Am. J. Comp. L.* 12 (1963), sh. 553 vd.
- Sydow : La coopération scandinave en matière de législation après la 2e guerre mondiale, *Unidroit* 1947/52, Rome, 1954, sh. 486-494
- Ussing : The Scandinavian Law of Torts: Impact of Insurance on Tort Law, *Am. J. Comp. L.* 1 (1952), sh. 359 vd.
- Zweigert/Kötz : Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts, Band I: Grundlagen, Tübingen, 1971, sh. 339-349

K i s a l t m a l a r

- Am. J. Comp. L.* : American Journal of Comparative Law
- Bkz. bkz. : Bakınız
- sh. : sahife
- Unidroit* : Institut Internationale pour L'unification du Droit Privé